

Tunceli-Ovacık Yöresindeki Kırsal Yerleşimler*

C.B. Şişman

S. Küçük

Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarımsal Yapılar ve Sulama Bölümü, Tekirdağ

Kırsal yerleşimle ilgili olarak yöresel düzeyde yapılan bu araştırma, Tunceli-Ovacık yöresindeki mevcut kırsal yerleşimlerin fiziki planlamalarıyla ilgili özellikleri belirlemek, yöredeki yerleşim sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada incelenen kırsal yerleşimler dağ, orman ve ova köyleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Araştırma bölgesinde dağ ve orman köyleri plansız dağınık yerleşim, ova köyleri ise plansız toplu yerleşim şeklindedir. Üç farklı yerleşim yerinden üçer köy tespit edilerek, bu köylerden üçer işletme olmak üzere toplam 27 işletme üzerinde araştırma yürütülmüştür. Araştırma sonucunda yerleşim yerlerinde önemli kırsal altyapı sorunları tespit edilmiştir. **Anahtar kelimeler:** Kırsal yerleşim, Tarımsal işletme, İşletme binaları, Tunceli-Ovacık.

Rural Settlements in Tunceli-Ovacık District

In this study is aimed determining of characteristics and problems about physical planning of the rural settlements in Tunceli-Ovacık district and suggestions for solution of these problems.

Investigated villages in this study are classified as mountain, forest and lowland. The mountain and forest villages are unplanned dispersed settlements and lowland villages are unplanned collected settlements. Three villages were determined in the three different settlements and three farms were selected in every village. The total 27 farms were investigated. As a result of this study, the substructures problems of the settlements were determined social service buildings as school, village clinic in the settlements didn't exist.

Key Words: Rural settlements, Farm, Farm buildings, Tunceli-Ovacık

Giriş

İnsanoğlu yerküre üzerinde ortaya çıktıktan sonra, önce kendine yiyecek ve giyecek temin etmiş, daha sonra da kendisini dış etkilerden korumak için bir barınak bulma gereksinimi hissetmiştir. Önceleri doğal olarak hazır bulunduğu mağara, oyuk, ağaç kovuğu gibi barınakları konut olarak seçen insanlar, daha ileriki dönemlerde hayvan kıl ve yünlerinden oluşturdukları çadırlarda oturmaya başlamışlardır. İnsanlar, göçebelik döneminin konutları olan çadırların ardından, yakın çevreden sağladıkları doğal malzemeleri kullanarak ilk taş, ahşap ve toprak meskenleri yapmışlar ve buralarda yaşayarak yerleşik düzene geçmişlerdir. Ülkemiz bu bakımdan ele alınırsa Anadolu topraklarının yeryüzünün en eski yerleşim alanlarından biri olduğunu söylemek yerinde olur (Gözenç ve ark. 1998).

İnsan ile doğa arasındaki ilişkilerin sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan yerleşimler tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kırsal ve kentsel yerleşimler olmak üzere iki grup altında toplanmaktadır (Yüksel ve Şişman, 2003).

Kırsal yerleşimler güvenlik düşüncesi, sosyal ve ekonomik nedenler, su sağlanması, arazi

büyüklüğü ve özellikleri gibi fiziksel yapısını oluşturan öğelerin etkisi altında değişik tiplerde oluşmaktadır. Kırsal yerleşimler en basit şekli olan tek ev eklentilerinden, bir veya birden fazla muhtarlığı veya belediyesi bulunan köyleri de kapsamaktadır. Kırsal yerleşimlerin en yaygın şekli köy yerleşimleridir. Yapılan son değerlendirmelere göre ülkemiz nüfusunun önemli bir kısmı (%24.5) kırsal alanlardaki yaklaşık 86000 yerleşim biriminde yaşamakta (Çizelge 1), ve bu sayının da yaklaşık 37000'ini yasal yönden köy kabul edilen yerleşimler oluşturmaktadır (Okuroğlu ve ark., 1998; Anonim, 2009). Bu yerleşimlerde yaklaşık 18 milyon kişi yaşamaktadır

Ülke nüfusunun %25'ini oluşturan bu kesimin, 2009 yılı verilerine göre GSYİH içerisindeki payının %9.7 olduğu düşünüldüğünde, kalkınmada öncelikli olarak ele alınması gerektiği söylenebilir (Anonim, 2009). Ülkemizde kırsal yerleşimler çeşitli etmenlerin etkisi altında farklı şekillerde oluşmaktadır. Çevik ve Tekinel (1998)' e göre, ülkemizdeki köylerin yaklaşık 1/3'ünün dağınık, 2/3'ünün ise geleneksel toplu yerleşim özelliği taşımaktadır.

*Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir

Çizelge 1. Kırsal alanda yaşayan nüfusun tarihsel değişimi (Anonim 2009)

Table 1. The historical change of the population live in rural area

Yıl (Year)	Köy Nüfusu (Rural Population)	Köy Nüfusunun Payı (%) (Rate of Rural Population)	Şehir Nüfusu (Urban Population)	Şehir Nüfusunun Payı (%) (Rate of Urban Population)	Toplam (Total)
1970	21900000	61.6	13700000	38.4	35600000
1980	25100000	56.1	19600000	43.9	44700000
1990	23200000	41.0	33300000	59.0	56500000
2000	23800000	35.1	44000000	64.9	67800000
2009	17754000	24.5	54807000	75.5	72561000

Kırsal yerleşimlerin planlamasının bölge ve ülke kalkınmasında önemli bir payı vardır. İnsan kalkınmasının en öncelikli hedef kitesinin kırsal yöre insanlarıdır (Tolunay ve Akyol, 2006). Çünkü kırsal alanlar kendine özgü işleyişi olan kapalı ekonomilerdir. Çeşitli tarımsal ürünleri üretirken geçinmeye çalışan bu kesimde, halen ilkel üretim tekniklerinin kullanılması ve altyapı tesislerinin yetersizliği gibi nedenlere tarımsal verimliliğin istenilen düzeyde artırılması sağlanamamıştır. Üretimdeki bu verimsizlik, kırsal kesimin gelir düzeyinin artışına ve yaşam kalitesinin yükselmesine engel olurken, yoksulluk sorununu da beraberinde getirmektedir.

Kırsal yerleşim alanlarını oluşturan ünitelerin düzenli bir plan içinde yerleştirilmesi; kırsal

nüfusun ve dolayısıyla bütün ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında doğrudan etkili bir faktördür. Başka bir anlatımla, köysel yerleşimlerin planlanması; sosyal ve kültürel hizmetlerin daha kolay ve en uygun şekilde verilmesini, dolayısıyla tarım işletmelerinin faaliyetlerini daha rantabl yürütmelerini sağlayacaktır. Bu nedenle kırsal yerleşimlerin mevcut planlama durumları ile ilgili araştırmalar yapılması oldukça önemlidir (Kızıloğlu ve ark. 2006).

Bu araştırma, Tunceli- Ovacık yöresindeki mevcut kırsal yerleşimlerin fiziki planlamalarıyla ilgili özellikleri belirlemek, yöredeki yerleşim sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunabilmek amacıyla yöresel düzeyde yapılan bir çalışmadır.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Araştırma Tunceli iline 58 km uzaklıktaki Ovacık ilçesinde yürütülmüştür. İlçesinin yüzölçümü 1538 km², denizden yüksekliği ise 1300 m'dir. İlçenin kuzeyinde Mercan ve Munzur Dağları yer almaktadır (Gözenç ve ark. 1998).

İlçede sert ve karasal iklim hâkimdir. Kışları soğuk ve karlı, yazları ise kurak ve sıcaktır. Yıllık ortalama sıcaklık 7.6 °C'dır. Ağaçlar için vejetasyon dönemi Mayıs-Ekim aylarında altı, otsu bitkiler için yedi aydır. Yıllık ortalama yağış Türkiye ortalamasından yüksek olup, 1093 mm'dir. Ancak yağışların yıl içindeki dağılımı dengesiz olup, bitki büyüme döneminde yalnızca % 20'si (214 mm) yağmaktadır (Anonim 2003a).

İlçe genelinde mevcut kırsal yerleşim yerlerinin ve işletmelerin özelliklerini tam olarak yansıtabilecek istatistikî bilgilerin olmaması ve araştırma için seçilen köylerin farklı topoğrafik mevkilerde olması nedeniyle, köylerin seçiminde kademeli örnekleme metodu kullanılmıştır (Güneş ve Arıkan, 1988). İlçedeki kırsal yerleşim yerlerinin mevcut durumlarının incelenmesi, işletme binaları ve avlu tertiplerinin tespit edilmesi amacıyla iki temel öge dikkate alınmıştır. Bunlar; köylerin yerleşim şekilleri (ova, orman ve dağ köyleri) ve bu köylerde seçilen işletmelerin ekonomik (fakir, orta halli ve zengin) durumlarıdır. Bu amaçla her yerleşim şekli için üçer köy ve bu köylerden üçer işletme araştırma materyali olarak seçilmiştir.

Fakir, orta halli ve zengin işletmelerin belirlenmesinde İlçe Tarım İl Müdürlüğü personelinden, köy muhtarlarından ve köy ileri gelenlerinden destek alınmıştır. İşletmeler arazi ve hayvan varlıkları dikkate alınarak sınıflandırılmış ve her grup içerisinde tesadüfi örnekleme metodu kullanılarak üçer işletme araştırma materyali olarak seçilmiştir (Güneş ve Arıkan, 1988). Araştırmalar seçilen bu yirmi yedi işletme üzerinde yürütülmüştür.

Yöntem

Arazi çalışmaları

Araştırma materyali olarak seçilen farklı kırsal yerleşimlerle ilgili bilgiler, köylerde ve işletmelerde yapılan ölçme, gözlem, anket ve yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Bunun için işletmelerin sahip olduğu binalar ve işletme avlularının ayrıntılarıyla ilgili teknik özellikler, görüşmeler, gözlemler, ölçümler ve fotoğraflarla belirlenmiştir.

Arazi çalışmaları, ölçüm ve anketler Temmuz ve Ağustos 2007 tarihleri arasında yapılmıştır. İşletme sahipleri ile yapılan anket çalışmasında yöneltilen sorular Çizelge 2’de verilmiştir.

Büro çalışmaları

Arazi çalışmalarından elde edilen ölçüm ve anket sonuçları büroda değerlendirilerek, çizelgeler halinde düzenlenmiştir. Farklı yerleşim şekillerindeki ve ekonomik düzeylerdeki tarımsal işletmelerin özellikleri yerleşimler düzeyinde ve işletme düzeyinde ayrı ayrı incelenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Ovacık ilçesinde kırsal yerleşimi üç agro-ekolojik alt bölge şeklinde değerlendirmek olasıdır. Çünkü üç bölge arasında arazinin çevresel özellikleri, iklim, arazi formu, potansiyel verim, toprak yapısı ve/veya arazi örtüsü, geçim kaynakları, üretim şekilleri, yerleşim şekilleri ve sosyal yapı bakımından önemli farklılıklar açık şekilde görülmektedir. Bu nedenle yerleşimler

; Dağ (Dağ etekleri köyleri) kırsal yerleşimi, Orman (Orman köyleri) kırsal yerleşimi ve Ova (Merkez Köyler) kırsal yerleşimi şeklindedir (Anonim 2003b).

Araştırmanın yürütüldüğü yörede köyler ve bu köylere ilişkin bazı veriler Çizelge 3’te verilmiştir. İncelenen köylerin ova köyleri plansız toplu yerleşim şeklinde, orman ve dağ köyleri ise plansız dağınık yerleşim şeklindedir.

En yoğun nüfus 195 kişi ile Yeşilyazı ova köyünde, en düşük nüfus ise 52 ile Mollaliler dağ köyündedir. Genel olarak nüfus yoğunluğu ova köylerinde fazla olup, bunu sırasıyla dağ ve orman köyleri izlemektedir. Çizelge 3’den de görüldüğü gibi köyler arasında nüfus bakımından belirgin farklılıklar yoktur. Nüfus yoğunluğu iş olanaklarının yüksek olduğu köylerde halen yüksektir.

İçme suyu ve kanalizasyon; araştırma bölgesindeki köylerin hiçbirinde içme suyu sıkıntısı bulunmamaktadır. Ova köylerin tamamında içme suyu şebekesi bulunmaktadır. Dağ ve orman köylerinde ise içme suyu şebeke sistemi çalışması KÖY-DES çalışmaları kapsamında halen devam etmektedir. Bu köyler su gereksinimlerini çeşme veya akarsulardan karşılamaktadır. Kanalizasyonu tamamlanmış hiçbir köy bulunmamaktadır. Ancak tüm köylerde kanalizasyon ve arıtma çalışması Ovacık Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği’nin Avrupa Birliği

(AB) Hibe Programı kapsamında almış olduğu kaynakla devam etmektedir (Anonim, 2005).

İletişim; Araştırma bölgesindeki tüm köylerde, otomatik telefon sistemi bulunmakta olup, ova köylerinde cep telefonları kullanımı olasıdır.

Bitkisel üretim

Araştırmanın yürütüldüğü köylerdeki bitkisel üretim Çizelge 4’de verilmiştir. Köylerde ağırlıklı olarak yem bitkisi yetiştirilmekte olup, bunu hububat ve baklagil yetiştiriciliği izlemektedir. Sebzeçilik tüm köylerde aile içi tüketim amaçlı yapılmaktadır. Baklagil ve yem bitkileri üretimi en fazla ova köylerinde yapılmaktadır. Bu duruma toprak ve su kaynakları, eğim ve topoğrafya etki etmektedir. Ova köylerinde yem bitkisi ekiminin fazla olması büyükbaş hayvancılık faaliyetinin yaygın olduğunun göstergesidir. Orman köylerinde çok azda olsa meyvecilik (elma, armut, ceviz) yapılmaktadır.

Altyapı

Elektrik; Araştırma yapılan köylerin tamamında elektrik bulunmaktadır.

Ulaşım; İncelenen köyleri ilçeye bağlayan ana yollardan, ova köylerinin tamamı asfalt olup, dağ ve orman köy yollarının ise % 88’i stabilize, % 12’si asfalttır.

Hayvansal üretim

Araştırma alanındaki köylerde bulunan hayvan varlığı ve dağılımı Çizelge 5'de verilmiştir.

Hayvansal ürünlerden canlı hayvanlar yerel ve bölgesel tüccarlara, süt ürünleri ise (peynir, çökelek, tereyağı) yerel tüccarlara ve büyük kentlere satılmaktadır

Çizelge 2. Kırsal yerleşim yerinde yaşayan ailelere yönelik anket formu

Table 2. The questionnaire for family live in rural area

1. İşletme No	:	
2. İşletme sahibinin Adı Soyadı	:	
3. Medeni durumu	:	Evli ☐ Bekar ☐ Dul ☐
4. Köyü ve yerleşim konumu	:	
5. Eğitim durumu	:	Yok ☐ İlkokul ☐ Lise ☐ Yüksekokul ☐
6. Hanedeki birey sayısı	:	1-3 ☐ 4-7 ☐ 8-12 ☐
7. Aile reisinin mesleği	:	
8. Oturduğu köy/mezranın İlçe merkezine uzaklığı	:	
9. Tarım arazisi varlığı	:	Var ☐ ..... Yok ☐ .....
10. Küçükbaş hayvan varlığı	:	Keçi ☐ ..... Koyun ☐ .....
11. Büyükbaş hayvan varlığı	:	İnek ☐ ..... Dana ☐ ..... Boğa ☐ .....
12. İçme suyu temini	:	Şebeke ☐ Kaynak ☐ Ortak Çeşme ☐
13. Tarımda sulama suyu durumu	:	Gölet ☐ Havuz ☐ Akarsu ☐
14. Köyde sağlık ocağı durumu	:	Var ☐ Yok ☐
Varsa yapısal özelliği ve alanı	:	(.....) (.....)
15. Hayvan barınaklarının evlere göre konumu ve toplam alanı:		
Ev altı ☐ (.....) Bağımsız ☐ (.....)		
16. Köyde okul var mı?	:	Var ☐ Yok ☐
Varsa yapısal özelliği ve alanı	:	(.....) (.....)
17. Köyde cami var mı?	:	Var ☐ Yok ☐
Varsa yapısal özelliği ve alanı	:	(.....) (.....)
18. Köy misafir konağı var mı?	:	Var ☐ Yok ☐
Varsa yapısal özelliği ve alanı	:	(.....) (.....)
19. Köyü merkeze bağlayan yolun durumu	:	Stabilize ☐ Asfalt ☐ Patika ☐
20. Köyde oturan toplam aile sayısı	:	0-10 ☐ 11-20 ☐ 21 Üzeri ☐
21. Köyün Genel Yerleşme durumu:		Ova ☐ Dağ (Etekte) ☐ Orman ☐
22. Yerleşim biçimi:		Toplu ☐ Dağınık ☐ Karışık ☐
23. Konutlarda kullanılan malzeme:		Taş ☐ Kerpiç ☐ Ahşap ☐ Tuğla ☐ Briket ☐ Beton ☐ Diğer ☐
24. Hayvan barınaklarında kullanılan malzeme:		Taş ☐ Kerpiç ☐ Ahşap ☐ Tuğla ☐ Briket ☐ Beton ☐ Diğer ☐
25. Çatılarda kullanılan malzemesi:		Konut: ..... Barınak: ..... Samanlık: .....
26. Samanlığın evlere göre konumu ve toplam alanı:		Ev altı ☐ ..... Bağımsız ☐ .....
27. Köyde elektrik durumu:		Var ☐ Yok ☐
28. Oturduğu konutun toplam alanı (m ²):		.....
Hayvan barınağının toplam alanı (m ²):		.....
Samanlığın toplam alanı (m ²):		.....
29. Köyün başlıca geçim kaynakları (%)		
1. Bitkisel ürünler (tarla, bahçe)		.....
2. Hayvancılık		.....
3. El sanatları		.....
4. Tarım işçiliği		.....
5. Yurt dışından gelen para		.....
6. Diğer		.....
30. Konutlarda aydınlatma amaçlı kullanılan pencerelerin alanları:		
31. Hayvan barınaklarında aydınlatma amaçlı kullanılan pencerelerin alanları:		
32. Servet (ekonomik) durumuna göre konumu:		
33. Mevkii durumuna göre konumu:		

Çizelge 3. Araştırmanın yürütüldüğü köyler ve nüfus (Karabıyık 2004).

Table 3. The villages in the study and population

No	Köyler (Villages)	Konum (Position)	Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Nüfus (kişi) (Population)
1	Güneykonak	Ova	Plansız toplu yerleşim	91
2	Ada	Ova	Plansız toplu yerleşim	79
3	Yeşilyazı	Ova	Plansız toplu yerleşim	195
4	Çakmaklı	Orman	Plansız dağınık yerleşim	152
5	Öveçler	Orman	Plansız dağınık yerleşim	56
6	Tatuşağı	Orman	Plansız dağınık yerleşim	58
7	Köseler	Dağ	Plansız dağınık yerleşim	174
8	Paşadüzü	Dağ	Plansız dağınık yerleşim	108
9	Mollaliler	Dağ	Plansız dağınık yerleşim	52

Çizelge 4 Araştırma alanındaki bitkisel üretim (Karabıyık 2004).

Table 4. Plant production in the reseach area

No	Köyler (Village)	Konum (Position)	Yonca (da) (Clover)	Fig (da) (Fig)	Buğday (da) (Wheat)	Korunga (da) (Seinforin)	Fasulye (da) (Bean)
1	Güneykonak	Ova	363	16	234	-	62
2	Ada	Ova	282	302	400	5	303
3	Yeşilyazı	Ova	405	323	395	36	250
4	Çakmaklı	Orman	344	65	65	-	67
5	Öveçler	Orman	35	-	25	-	-
6	Tatuşağı	Orman	25	20	15	-	-
7	Köseler	Dağ	312	61	372	35	111
8	Paşadüzü	Dağ	287	100	386	16	143
9	Mollaliler	Dağ	40	30	60	-	20

Çizelge 5. Araştırma alanındaki hayvan varlığı (adet) (Anonim 2009)

Table 5. Presence of animals in the research area (number)

No	Köyler (Village)	Konum (Position)	Büyükbaş (Cattle)	Keçi (Goat)	Koyun (Sheep)	Kovan (Beehive)	At (Horse)
1	Güneykonak	Ova	145	-	-	-	8
2	Ada	Ova	190	-	-	-	-
3	Yeşilyazı	Ova	256	-	30	170	-
4	Çakmaklı	Orman	215	108	-	-	-
5	Öveçler	Orman	48	85	5	162	9
6	Tatuşağı	Orman	39	65	25	80	-
7	Köseler	Dağ	93	-	395	110	23
8	Paşadüzü	Dağ	64	25	75	60	9
9	Mollaliler	Dağ	8	15	90	635	-

Sosyal ve kültürel altyapı

Köylerdeki sosyal hizmet yapıları Çizelge 6'da verilmiştir. Çizelgeden de izleneceği gibi, Mollaliler köyü dışındaki tüm köylerde okul binaları bulunmaktadır. Ancak Yeşilyazı köyü dışındaki diğer köylerde okulların tamamı kapalı

olduğundan eğitim verilmemektedir. Bu köylerden Ovacık ve Yeşilyazı'da bulunan YİBO'lara taşınmalı eğitim kapsamında öğrenciler gidip gelmektedir.

Çizelge 6. Köylerdeki sosyal hizmet yapıları
Table 6. Social services buildings in the villages

No	Köyler (Village)	Konum (Position)	Okul (School)	Sağlık Ocağı (Village Clinic)	Cami (Mosque)	Köy Konağı (Village Mansion)
1	Güneykonak	Ova	Var	Yok	Yok	Yok
2	Ada	Ova	Var	Yok	Yok	Yok
3	Yeşilyazı	Ova	Var	Var	Yok	Yok
4	Çakmaklı	Orman	Var	Yok	Yok	Yok
5	Öveçler	Orman	Var	Yok	Yok	Yok
6	Tatuşağı	Orman	Var	Yok	Yok	Yok
7	Köseler	Dağ	Var	Yok	Yok	Yok
8	Paşadüzü	Dağ	Var	Yok	Yok	Yok
9	Mollaliler	Dağ	Yok	Yok	Yok	Yok

Araştırma bölgesindeki köylerde (Yeşilyazı köyü hariç), sağlık hizmetleri veren merkezi kuruluş bulunmamaktadır. Sağlık hizmetleri Ovacık ilçesi, Tunceli ya da Elazığ illerinden karşılanmaktadır. Ayrıca incelen köylerin hiç birisinde Sosyal hizmet yapılarının bulunmadığı belirlenmiştir.

Ormanlar ve ormancılık

İlçe arazisinin % 31'i ormanlarla kaplıdır. Ayrıca ilçe sınırları içinde 15 bin hektar ormanlık, milli park sınırları içinde yer almaktadır Anonim (2003c). Ormanların önemli kısmı meşelik olup, bütün işletmeler yakacak amaçlı odun gereksinimlerini kendi köy sınırları içerisindeki arazilerden sağlamaktadır. Ova köylerinde azda olsa kavak yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Su kaynakları

İlçenin en önemli su kaynağı ilçe sınırları içinde doğan ve çeşitli derelerle beslenen Munzur Irmağı'dır. Ancak Munzur ırmağı başta köy, ilçe ve il merkezinin atık suları ve katı atıkları olmak üzere, erozyonla taşınan toprak ve hayvansal atıklar ile kirletilmektedir. Munzur Irmağından özellikle ova köyleri yararlanmakta, dağ ve orman köyleri ise dere ve kaynak sularından yararlanamamaktadır. Genel olarak su

gereksinimi köy merkezinde yapılmış ve ortak olarak kullanılan çeşmelerden karşılanmaktadır

İşletme avlusu ve binalar

Tunceli ili, Ovacık ilçesinde yerleşim tipleri ova, dağ ve orman yerleşimleri şeklindedir. İşletme merkezleri ve bunların oluşturduğu köy fiziki varlığının yerleşim alanlar, çoğunlukla dağ yerleşimlerinde dağ etekleri, orman yerleşimlerinde yamaçlar, ova yerleşimlerinde ise düzlük kısımlardır. Köyler genellikle su kaynağına yakın yerlerde kurulmuşlardır. Özellikle ova kırsal yerleşim köyleri Munzur boyunca (batı-doğu) kurulmuştur.

Ova köylerinin büyük bir çoğunluğunun toplu yerleşim tipinde oluşu, işletme avlularının birbirine ve köy merkezindeki sosyal hizmet yapılarına olan mesafelerini kısaltmıştır. Buna karşılık köy çevresine dağılmış bulunan köy arazisi ile işletme binaları arasındaki mesafe fazladır.

Arsa darlığı, alışkanlıklar, iklim ve işletmelerin küçük oluşu nedeni ile işletme avlusundaki binalar birbirine bitişik ve düzensizdir. Bu sıkışık durumun sonucu olarak, köy içi yolları oldukça dar ve düzensizdir.

İşletme gruplarının nüfus miktarı ortalamaları, 4.55 – 10.23 arasında değişmektedir (Çizelge 7). İşletmelerde ortalama nüfus sayısı 7.03' tür. Zengin işletmelerdeki nüfus fazlalığı erkek çocukların olgun yaşa geldikleri halde baba

ocağını terk etmemelerinden ileri gelmektedir. Orman ve dağ yerleşim yerlerindeki nüfus azlığı ise genç nüfusun daha çok şehirlere göç etmesinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 7. Servet ve yerleşim şekillerine göre işletme nüfusu
Table 7. Farm population according to riches and type of settlements

Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Fakir (Poor)	Orta (Medium)	Zengin (Rich)	Ortalama. (Avarage)
Ova (Plain)	6.63	8.08	10.23	8.31
Dağ (Mountain)	4.55	5.88	7.30	5.91
Orman (Forest)	6.60	5.60	8.40	6.87
Ortalama (Avarage)	5.93	6.52	8.64	7.03

Çizelge 8. Servet ve yerleşim şekillerine göre işletme avlusu büyüklükleri (m²)
Table 8. Farm area according to riches and type of settlements (m²)

Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Fakir (Poor)	Orta (Medium)	Zengin (Rich)	Ortalama. (Avarage)
Ova (Plain)	337.67	393.13	1081.60	604.13
Dağ (Mountain)	315.24	433.15	711.69	486.69
Orman (Forest)	275.81	642.70	710.49	543.00
Ortalama (Avarage)	309.57	489.66	834.59	544.60

Çizelge 9. Servet ve yerleşim şekillerine göre işletmelerin toplam inşaat alanı (m²)
Table 9. Total buildings area according to riches and type of settlements (m²)

Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Fakir (Poor)	Orta (Medium)	Zengin (Rich)	Ortalama. (Avarage)
Ova (Plain)	146.02	239.40	274.53	219.98
Dağ (Mountain)	169.31	219.36	345.32	244.66
Orman (Forest)	130.43	240.35	387.20	252.66
Ortalama (Avarage)	148.58	233.03	335.68	239.10

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde işletme avlusu büyüklüğü, işletmenin zenginliğine ve işletmenin bulunduğu köyün topoğrafik durumuna bağlı olarak değişmektedir. İşletmelerin avlu büyüklükleri ortalamaları ekonomik gruplarına göre, fakir işletmelerde 309.57 m² orta halli işletmelerde 489.66 m², zengin işletmelerde ise 834.59 m² dir. Avlu büyüklükleri ova yerleşim yerindeki işletmelerde 604.13 m², dağ yerleşim yerindeki işletmelerde 486.69 m², orman yerleşim yerlerinde 543.00 m² dir (Çizelge 8). İşletme avlusu büyüklüğündeki bu değişikliklere ekonomik faktörün etkisi istatistiki olarak önemli, yerleşim şekli faktörünün etkisi ise önemsizdir.

İşletmelerin toplam inşaat alanları Çizelge 9'da verilmiştir. İşletmelerin toplam inşaat alanları servet durumlarına göre 148.58 m² ile 335.68 m², yerleşim şekli gruplarına göre ise 219.98 m² ile 252.66 m² arasında değişmektedir. Toplam inşaat alanı, fakir işletmelerden zengin işletmelere, eğimi fazla olan yerleşim yerindeki işletmelerden düz yerleşim yerindeki işletmelere doğru büyümektedir.

İncelenen işletmelerin %33 ünde (ova yerleşim yerindeki işletmeler), avlu içerisinde su kaynağı bulunmaktadır. Diğerleri ise su gereksinimlerini köy içinde ya da yakınında bulunan çeşme veya akarsulardan sağlamaktadırlar.

Konut

Araştırma alanındaki konutlar dağ kırsal yerleşim yerlerinde genellikle alt katı hayvan barınağı olan yapılar şeklindedir (%88). Ova kırsal yerleşim yerlerinde ise tek veya çift katlı betonarme şeklindedir.

Çizelge 10'da yerleşim şekillerine göre konutlarda faydalı alanlar verilmiştir Çizelgeden de görüleceği gibi, konutlarda mevcut faydalı alan ortalaması, servet gruplarına göre, 45.61 m² ile 104.40 m² arasında, yerleşim şekli gruplarına göre ise 65.67 m² ile 80.27 m² arasında değişmektedir.

Konut faydalı alan ortalaması fakir işletmelerden zengin işletmelere ve eğimi fazla

olan yerleşim yerindeki işletmelerden eğimi az olan yerleşim yerlerindeki işletmelere doğru büyümektedir.

Genel olarak işletmelerde konutlar sofa, oturma ve yatma yeri, mutfak ve kiler, banyo ve tuvalet kısımlarından oluşmaktadır. Yöre halkının "aralık" veya "salon" diye adlandırdığı sofalardan oturma, yemek, mutfak olarak yararlanılmaktadır. Konutların diğer odaları nadiren kullanılmaktadır. Sofalar günlük faaliyetlerin merkezi konumunda olup diğer konut ünitelerine geçişi de sağlamaktadır. Bu nedenle sofalar konutun merkezi yerine yerleştirilir (Ekmekyapar 1975). İncelenen işletmelerin %66'sında da sofalar kullanılmaktadır.

Çizelge 10. Servet ve yerleşim şekillerine göre konutlarda faydalı alan (m²)

Table 10. Usable area in the farm house according to riches and type of settlements (m²)

Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Fakir (Poor)	Orta (Medium)	Zengin (Rich)	Ortalama. (Average)
Ova (Plain)	43.14	80.12	117.55	80.27
Dağ (Mountain)	52.15	73.17	110.67	78.66
Orman (Forest)	41.56	70.45	85.00	65.67
Ortalama (Average)	45.61	74.58	104.40	74.86

Çizelge 11. Servet ve yerleşim şekillerine göre hayvan barınaklarında faydalı alan (m²)

Table 11. Usable area in the barn according to riches and type of settlements (m²)

Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Fakir (Poor)	Orta (Medium)	Zengin (Rich)	Ortalama. (Average)
Ova (Plain)	27.52	51.50	75.96	51.66
Dağ (Mountain)	30.04	39.15	56.92	42.04
Orman (Forest)	31.44	82.50	61.53	46.49
Ortalama (Average)	29.57	45.77	64.80	46.72

İncelenen işletmelerde oturma, yatma ve misafir odalarını kesin olarak ayırmak zordur. Çünkü geceleri yatak odası olarak kullanılan yerler, gündüzleri yatakların odanın bir tarafına kaldırılması ile oturma ve misafir odası haline getirilmektedir. Köylerindeki konutlarda misafir odalarına daha çok rastlanmaktadır. Genellikle dağ ve orman yerleşim yerlerindeki konutlarda odaların tabanı toprak, ova yerleşim yerlerinde ise betondur.

Ova köylerindeki konutların tamamında mutfak bulunmakta olup, dağ ve orman köylerindeki konutlarda ise sofalar mutfak olarak kullanılmaktadır. Kileri bulunmayan konutlarda mutfaklar aynı zamanda yiyeceklerin muhafaza edildiği yerlerdir. İşletmelerin yaklaşık %50'sinde ayrı olarak kiler bulunmaktadır. Mutfağa yakın olarak yerleştirilen kilerde gıda maddelerinin depolandığı görülmüştür.

Ova köylerindeki işletmeler dışında, diğer kırsal yerleşim konutlarının tamamına yakın kısmında ayrı bir banyo söz konusu değildir. Çoğunlukla odalardaki ocak kenarlarında ve sofalarda ortalama 100 x 110 cm boyutlarında "çarh" olarak adlandırılan alanlar yıkanma yeri olarak kullanılmaktadır. Yıkanma yeri zemini bu amaca uygun olarak beton olup, pis suların dışarı akıtılması için diplerinde dren borusu bulunmaktadır. Çamaşırlar köy çeşmelerinde, yakın derelerde veya konutlarda leğenler içerisinde yıkanmaktadır.

Ova kırsal yerleşim yerleri dışında, diğer kırsal yerleşimlerdeki konutların büyük bir kısmında tuvalete rastlanmamıştır. Tuvaleti bulunan işletmelerin tuvaletleri işletme binalarına bitişik veya ayrı olarak yapılmıştır. Ancak bu tuvaletlerin % 66'sında fiziksel koşullar insan sağlığı açısından uygun görülmemiştir.

Konutların ısıtılmasında ocak ve sobalar kullanılmaktadır. Ocaklar aynı zamanda yemek pişirme amacıyla da kullanılmaktadır. Ocakların yapım malzemesi taştır. Odalarda ısınma gereksinimini karşılamak için sobalar kullanılmaktadır. Sobalar sacdan ve tenekeden yapılmışlardır. Genellikle yakıt olarak odun kullanılmaktadır.

Hayvan barınakları

Yörede hayvancılık kış mevsimi dışında mera hayvancılığı şeklindedir. Kışın soğuk aylarında ise ahır hayvancılığı yapılması zorunluluğu vardır.

Çizelge 11'de hayvan barınak alanlarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Çizelgeden de izleneceği gibi, hayvan barınaklarının faydalı alanları servet gruplarına göre; fakir orta halli ve zengin işletmeler için sırasıyla 29.57 m², 45.77 m² ve 64.80 m²'dir. Yerleşim şekli gruplarına göre; ova yerleşim yerlerinde 51.66 m², dağ yerleşim yerlerinde 42.04 m², orman yerleşim yerlerinde ise 46.49 m²'dir. Hayvan barınakları büyüklüğüne servet faktörü çok fazla etki etmekte, yerleşim şekli faktörü ise istatistiksel olarak önemsiz düzeyde etki etmektedir.

Bölgede mevcut tarımsal ve ekonomik durumun sonucu olarak, ahırlar karışık ahır veya ağıllar şeklindedir. İşletmelerin % 88'inde büyükbaş ve küçük baş hayvanlar birlikte barındırılmaktadır. Bu tip ahırlarda büyükbaş hayvanlar genellikle sağlı sollu uzanan yemliklere bağlıdır. Küçükbaş hayvanlar ve yavrular ise ahır içindeki bölmelerde serbest olarak barındırılır. Ahırların hiçbirinde yemlik yolu, dikilme platformu, idrar kanalı ve servis yolu bulunmamaktadır. Ahırların zemini sıkıştırılmış topraktır. İdrar kanalı bulunmadığından ahır içinde biriken idrar ve dışkı özel kaplarla ahır dışına atılmaktadır. Yemliklerin yapı malzemesi taş ve ahşaptır.

Hayvan barınaklarında önemli bir çevre koşuluda aydınlatmadır. Aydınlatma barınak içerisinde sağlık koşullarını tamamlayan etmenlerin birisidir. Ancak işletmelerin tamamında aydınlatma amaçlı yapılan pencerelerin boyutları yetersizdir.

İncelenen işletmelerin büyük bir kısmında (%88) tavuk kümesi yoktur. Tavuklar büyük ve küçükbaş hayvanlarla birlikte yetiştirilmektedir. Karışık ahır ve ağıllardaki yemlikler ve duvarlarda bırakılan nişler folluk, kolonlar

arasında çakılmış çıtalar ise tünek görevi görmektedir.

Diğer bir tarımsal uğraş olan arıcılık bölgede yaygın bir faaliyet olup, gezgin arıcılık şeklinde yapılmaktadır. Zengin bir floraya sahip Munzur vadisinde arıcılar, yaz aylarında mera durumuna bağlı olarak iki veya üç defa yer değiştirmektedirler. Bölgede kış koşulları ağır olduğundan sonbahar mevsimi ile birlikte arılar ağırlıklı olarak Mersin, Antalya ve Elazığ'a götürülmektedir.

Ürün koruma ve depolama yapıları

Araştırma bölgesindeki işletmelerin %55'inde ambar bulunmakta, bu ambarlar ya konutların zemin katlarında ya da bağımsız ambar şeklinde inşa edilmiştir. Ambar bulunmayan işletmelerde ise ürünler çuvallara doldurularak mutfak kiler veya sofanın bir köşesinde depolanmaktadır.

Yörede tarım makinelerinin azlığı nedeniyle işletme binaları kompozisyonunda (ova yerleşim yerleri dışında) garaj ve atölye gibi servis binaları bulunmamaktadır. Genellikle alet ve makineler ahır, samanlık veya işletme avlusunda açıkta muhafaza edilmektedir.

İncelenen işletmelerin tamamında samanlık bulunmaktadır. Samanlıklar inşa şekilleri bakımından ahır ve ağıllara benzerlik göstermektedir. Bölgede saman ve ot başlıca hayvan yemi olarak kullanıldığından, samanlıklar işletme binaları içinde önemli bir yer işgal etmektedir. Bu nedenle samanlıklar genellikle hayvan barınaklarına bitişik olarak inşa edilmektedir. Çizelge 12' de servet ve yerleşim şekline göre samanlık alanları verilmiştir. Çizelgeden de görüleceği gibi, samanlık alanları servet durumuna göre 8.85 m² ile 17.24 m² arasında, yerleşim şekillerine göre 9.74 m² ile 13.67 m² arasında değişmektedir. Genel olarak yörede samanlıkların planlanmasında geleneksel alışkanlıklar göz önüne alınmakta ve teknik açıdan yeterli büyüklükte inşa edilmemektedir.

Genel olarak bölgede ısınma amacıyla odun kullanılmaktadır. Odunlar genellikle konut sofalarında, hayvan barınakları ve samanlıklarda depolanmaktadır. İşletmelerin çok az kısmında ayrı bir ünite olarak inşa edilmiş odunluk bulunmaktadır. Bazı işletmelerde avluda basit bir şekilde inşa edilmiş çardaklar bu amaç için kullanılmaktadır.

r.

Çizelge 12. Servet ve yerleşim şekillerine göre samanlık alanları (m²)

Table 12. Hayloft area according to riches and type of settlements (m²)

Yerleşim Şekli (Type of Settlement)	Fakir (Poor)	Orta (Medium)	Zengin (Rich)	Ortalama. (Average)
Ova (Plain)	6.27	18.81	20.59	15.22
Dağ (Mountain)	6.97	10.42	10.83	9.74
Orman (Forest)	12.30	12.42	16.30	13.67
Ortalama (Average)	8.85	13.88	17.24	12.88

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bölgesinde yerleşim yerleri farklı olup, dağ ve orman köyleri plansız dağınık yerleşimler, ova köyleri ise geleneksel plansız toplu yerleşim şeklindedir. Genel olarak yerleşim yerleri gelişigüzel tasarlanmıştır. Dağ ve orman köylerinde yerleşim yeri için ayrılan alan yetersizdir. Yörede doğal afet tehlikesi fazla olması karşın altyapı tesisleri yetersiz ve köyler arasındaki mesafe oldukça fazladır. Dağ ve orman köylerinde ekonomik düzeyi yeterli olmayan işletmeler fazla olduğundan köylerdeki gelişme yavaş olmaktadır.

Yerleşim yerlerinin dağınık, kuruluş yerlerinin ise uygun olmayışı, köye hizmet götürülen kuruluşların işbirliğini ve hizmetlerini aksatmaktadır Ova köyleri ana yola yakınlığı ve büyüklükleri nedeniyle çeşitli kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanmaktadır. Buna karşı dağ ve orman köyleri ise ana yola uzak, küçük yerleşim birimleri olduğundan kamu hizmetlerinden gereği kadar yararlanamamaktadır. Diğer taraftan, gelişme potansiyeli bulunmayan dağ ve orman köylerine götürülecek hizmetlerin bakım ve kontrolünün son derece güç olacağı açıktır. Kodalbaş (1964)'ın da belirttiği gibi, köylerin dağınıklığı ve düzensizliği, kamu tesislerinin karlı işleyişini ve personelin rasyonel kullanılmasını engellemektedir.

Araştırma alanındaki kırsal yerleşim birimlerinde genel anlamda sosyal gelişme yönünden büyük bir engel oluşturan kapalı ekonomi söz konusudur. Özellikle dağ ve orman köylerinin dağınık, birbirinden uzak ve yerleşime uygun olmaması nedeniyle modern yaşama görüşüne uyumlarının zorluğuna, devlet hizmetlerine karşı çekingen ve güvensiz olmalarına neden olmaktadır.

Dağ ve orman kırsal yerleşimlere altyapı ve sosyal hizmetlerinin daha kolay ulaştırılması, bu yerleşim birimlerinin birleştirilerek düzensiz dağılımının önlenmesiyle gerçekleştirilebilir. Küçük köylerin ve bu köylerden ayrılmış bulunan mahalle, mezra, kom, oba gibi köy altı yerleşim ünitelerinin bilinçli yerleşim politikalarıyla bütünleşmesine çalışılmalıdır.

Kamu hizmet ve yatırımlarının verimliliği ve ekonomikliği yönünden merkez köylerin kurulmasının büyük önemi bulunmaktadır. Özellikle dağ ve orman yerleşim yerleri merkez köyler şeklinde projelendirilmelidir. Merkez köyler; yakınlıkları, ulaştırma olanakları, ekonomik ve sosyal ilişkileri göz önüne alınarak birkaç köye merkez olabilecek ve kalkınmaya en uygun olan köyün merkez olarak seçilmesiyle kurulabilir. Merkez köy çevre köylerin çalışma, eğitim, dinlenme, ulaşım, altyapı gibi gereksinimlerini karşılayacak şekilde çeşitli tarımsal sanayi ve kamu hizmet kuruluşlarıyla donatılmalıdır.

Araştırma alanında işletme avlu ve binaları, arazi durumu ve işletme sahibinin ekonomik gücü doğrultusunda inşa edilmişlerdir. Bu durum ise özellikle sağlık, iş gücü ve verim açısından önemli sorunları beraberinde getirmektedir. İşletme avlularının ve yapıların düzenlenmesi ile bölgede yaşayan ailelerin daha kaliteli yaşam koşullarına kavuşturulması sağlanabilir.

Araştırma alanında yerleşim yeri çevresinden temin edilen taşın çok az işlenerek yapılarda kullanılması, harç olarak kireçli toprağın kullanılması, duvarların kalın ve düşük dayanımlı olmasına neden olmaktadır. Bu durum işletme binalarının faydalı alan yüzdesini azaltmaktadır. Bu bakımdan taş işleme tekniğinin köylüye öğretilmesi ve çimentolu harçların kullanılmasının teşvik edilmelidir.

Kaynaklar

- Anonim. 2003a. Ovacık İlçesi İklim Verileri, Ovacık Meteoroloji İstasyonu.
- Anonim. 2003b. Tunceli Tarım Master Planı İl Tarım Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Tunceli Tarım İl Müdürlüğü Tunceli.
- Anonim. 2003c. Tunceli İli Çevre Durum Raporu, Tunceli Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.
- Anonim. 2005. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı yayınları, <http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2006/02/UKKS.pdf>.
- Anonim. 2009. Türkiye İstatistik Yıllığı 2009, Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>
- Çevik, B. ve O. Tekinel, 1998. Kırsal yerleşim Tekniği, Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Ders Kitapları Yayın No: A-63, 112 s.
- Ekmekyapar, T. 1975. Elazığ ili Ziraat işletmelerinde İşletme Binalarının Durumu, Özellikleri, Yeterlilikleri ve Geliştirilme İmkanları Üzerinde Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 192, 136 s.
- Gözenç, S., E. Gümüş ve G. Ertin, 1998. Türkiye Coğrafyası, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın no: 594, 147 s.
- Güneş, T. ve R. Arıkan, 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No: 1049, 75 s.
- Karabıyık, E. 2004. Tunceli İli Ovacık İlçesi Gelişme Planı Ön Araştırma Raporu, Tunceli Valiliği.
- Kızıloğlu, F.M., M. Okuroğlu ve İ. Örüng, 2006. Kırsal Yerleşimler ve Doğal Afetler, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 23 (2): 53-58.
- Kodalbaş, D. 1964. Merkez Köy Kuruluşları Hakkında Ön Etüd, Köy İşleri Bakanlığı, Ankara (Basılmamış).
- Okuroğlu, M., V. Yağanoğlu ve İ. Örüng, 1998. Kırsal Yerleşim Tekniği, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 338, 80 s.
- Tolunay, A. ve A. Akyol, 2006. Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, Süleyman Demirel Üniversitesi. Orman Fakültesi Dergisi, 2: 116-127.
- Yüksel, A.N. ve C.B. Şişman, 2003. Tarımsal İnşaat, Trakya Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları No: 278, 115 s.

